

יבמות דף סד

אין השכינה שורה אלא על כ"ב אלף

גמור, שהרי אינו נענש בעוון אבותיו, ואם כן מדוע לגבי תפילה מתחשבים באבותיו? ומי יושב שיש לחלק בין ענין עונש וגמול, לענין הזכות לקבלת התפילה. וצ"ב כוונתו.

כדי ליישב, נקדים שאלה נוספת, הטור (סי' נג) אומר שאם ממנים צדיק ממשפחה בזויה, אין בזה חשש, ואדרבה - "טוב לקרב מזרע רחוקים שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב". יש שביארו (מהרש"ל בביאור לטור ועוד) שאם שניהם שוים, בודאי מיוחס קודם לשאינו מיוחס, ועל פי גמרא דידן דאינו דומה צדיק בן צדיק וכו'. אולם הט"ו לומד בטור כפשוטו, שאף אם הם שווים, עדיף למנות צדיק בן רשע מצדיק בן צדיק, ולכאורה הדברים סותרים לגמרתנו? מיישב הלבושי שרד דתפילת ציבור שאני, וכן מבואר בעיון יעקב כאן. וצ"ב מה החילוק?

דבר זה מתבאר היטב בדברי רבי צדוק הכהן. מעלתו של צדיק בן צדיק היא במה שיש לו הכנה נפשית יתירה, שמועילה לקבלת התפילה. וכעין שלמדנו שאין השכינה שורה אלא על המשפחות המיוחסות בישראל, דהיינו שחלות השכינה שורה על שרשרת דורות ולא על צדיקים פרטיים. וביאור הדבר שחוץ ממעלת המעשים שיש לכל יהודי, יש מעלה נוספת שאינה תחווה במעשים אלא תלויה מהיכן האדם בא.

וממילא מבואר דבתפילה, כדי שתתקבל, מלבד מה דבעינן מעשים, בעינן זכות שהמגיעה מלמעלה. ונראה אפוא, שכל זה נצרך בתפילת יחיד, אבל בתפילת ציבור הרי קיימא לן (לעיל מט:): שהקב"ה שומע לתפילת הציבור "בכל קראנו אליו", כלומר הציבור תמיד קרוב להקב"ה, ולא כמו יחיד שנאמר עליו "דרשו ה' בהמצאו".

וא"כ זה הביאור בדברי הטור, שש"צ שאני, כי הציבור כבר קרוב, ושוב ממילא עדיף צדיק בן רשע שלבו נשבר בקרבו. אבל ביחיד שאין לו את הקרבה הזו, אזי עדיף צדיק בן צדיק, שיש לו הכנה וקירבה מקדימה.

וזה גם ביאור חילוק המהרש"א, שאמנם לענין עונש וגמול אין מטילים על הצדיק אחריות למעשי אבותיו, אבל לענין קבלת התפילה, בזה מהני מה שהוא 'צדיק בן צדיק', כדי להעמיד קירבה יתירה שמביאה לקבלת התפילה.

דף סד

מותר לשנות מפני השלום

הערוך לנר מצייץ שלא מדובר בשקר גמור אלא בשינוי מן האמת. המהר"ל בנתיב האמת (פרק א) מבאר שאנו מוצאים שהקב"ה באופן תדיר עושה שינויים בעולם מפני השלום, שהרי המים והאש לא יכולים לחיות יחד, והקב"ה מגלה למים צורה מסוימת ולאש דבר אחר, ובכך יש מעין 'שינוי מפני השלום'. והדברים צ"ב.

ונראה קצת שהמהר"ל קאי על מה שמדבר לעיל באותו פרק, שם מבאר את הגמ' בשבת (דף י:): אסור לאדם שיתן לחבירו שלום בבית המרחץ, ודוקא שלום שהוא שמו של הקב"ה, אבל 'הימנותא', 'אמונה', מותר לומד במרחץ דאינו השם עצמו. וכן מותר לומר 'אמת'.

ומבאר המהר"ל שהשלום הוא דבר שמויחד להקב"ה, כי הדבר היחיד שמסוגל להביא לאיחוד וחיבור בין הפכים הוא גילוי הקב"ה. מים ואש

בביאור עניין מספר זה כותב המהרש"א שעל מחנה שכינה בעולם העליון נאמר: "רכב אלפים ריבתיים אלפי שנאן" - שני רבואות ושני אלפים. כמו כן, מספר הלויים במדבר היה כ"ב אלף, שהם לא חטאו בעגל והיו במדרגת הקדושה וראויים להשראת השכינה.

והטעם שדוקא מספר זה הוא הבסיס לשכינה, מבאר הגר"א בתיקו"ז, שהוא כנגד כ"ב אותיות התורה.

וביאר הגר"מ שפירא זצ"ל, שהמספר אלף הוא המספר הגדול ביותר בלה"ק, שכשמדברים על עשרת אלפים משתמשים בכינוי 'רבבה', שהוא מלשון ריבוי, אבל אינו מספר. אין מילה בלה"ק שמתארת מספר יותר גבוה מאלף. נמצא שההרחבה הגדולה ביותר של עשרים ושתיים אותיות התורה עד קצה גבול המספרים שיש בעולם, היא עשרים ושנים אלף.

הבן יהוידע (בפירוש השני) הולך בדרך זו ומוסיף עוד, שהנה בספה"ק מבואר שישנם ארבעה עולמות - עשייה, יצירה, בריאה, אצילות. מבחינה מספרית, כל דבר שמתגלה כאן בעולם התחתון נספר ב'אחדות', בעולם שמעליו הוא ב'עשרות', מעליו ב'מאות', ובעולם הגבוה ביותר, ב'אלפים', נמצא שכ"ב אותיות התורה שמתגלים בעולם כאחידות, מתגלים בעולם האצילות ככ"ב אלפים.

על כן, כשבא לחול הגילוי הגדול ביותר כאן בעולם, שהוא הגילוי של השראת השכינה, צריכים כ"ב אלף מישראל כנגד המקום הגבוה ביותר של גילוי כ"ב אותיות התורה, בעולם האצילות.

וכתב עוד על זה המגלה עמוקות, כשלבן ואמו בירכו את רבקה, אמרו לה "אחותנו את היי לאלפי רבבה", מכאן רמז לאלפים ולרבבות, כלומר כ"ב אלף. והיינו שבירכו אותה שממנה יצא כלל ישראל שיהיה לו את הקשר המיוחד עם הקב"ה, עד כדי השראת השכינה.

דף סד

אינו דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע

הנה בגמ' בברכות (ז, א) איתא: "שלושה דברים בקש משה מלפני הקדוש ברוך הוא ונתן לו וכו' אמר לפניו רבונו של עולם מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו? אמר לו משה צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק ורע לו צדיק בן רשע וכו' אמר מר צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק ורע לו צדיק בן רשע, איני והא כתוב פקד עון אבות על בנים וכתוב ובנים לא יומתו על אבות, ורמינן קראי אהדדי ומשיננין לא קשיא הא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם הא כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם? אלא הכי קאמר ליה צדיק וטוב לו צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור וכו'".

כלומר, צדיק בן רשע נחשב כצדיק גמור כפי שצדיק בן צדיק הוא צדיק

המצויים יחד, זהו גילוי של הקב"ה. שאר הכינויים 'אמת' 'רחום' 'חנון' הם גילויים שנמצאים גם באדם, אבל שלום הוא גילוי הצורה העליונה בלבד.

ומתוך דבריו מתבאר להבין, שכאשר ישנם שני דברים הפוכים זה מזה, הרי שכלפי הדבר הראשון, השני הוא שקר. הראשון רואה את העולם דרך המבט שלו, ומה שהשני רואה הוא שקר, וכן להיפך. כל אחד רואה את המציאות בצורה הפוכה מהשני. המידה של 'שלום' היא לקחת את שני ההפכים האלה ולומר שהם יכולים לחיות יחד, "כי הנמצאים יש בהם ההפכים והוא ית' כולל את הכל" (לשון המהר"ל).

זה שאפשר שיהיו בעולם פרספקטיבות (-מבטים) שונות לגמרי ושהם יחיו בכפיפה אחת, זהו גילוי של מידת השלום.

השפת אמת (תולדות תר"ה) מוסיף שהשקר עצמו הוא גם מידה בתוך העולם. מכל דבר בעולם עולה גילוי של הקב"ה, כפי שהבאנו בשם מו"ר הגרמ"ש זצ"ל שכל החפצים בעולם נקראים 'דברים' משום שהם דיבורו וגילוי של ה'. מוסיף השפ"א שגם מהשקר אפשר להגיע לגילוי ה', וזה הגילוי הגדול ביותר, שכל הבחינות שבעולם, גם השקר, מגלות את כבוד הקב"ה.

'מותר לשנות מפני השלום' כי אמת זו בחינה מסוימת, ושלום הוא בחינה כוללת שיש בה גם את הצדדים שמתנגדים לאמת.

אמת פירושה שיש צורה מסוימת שהיא אמת והשאר שקר, אבל ליצור חיבור אחד וישות אחד וגילוי כבוד שמים אחד, זה רק שלום יכול לעשות, כי הוא מחבר את כל ההפכים והניגודים. זה הביאור שמותר לשנות מפני השלום, כי השלום גדול מהאמת, שהוא הגילוי השלם והגדול שמחבר את כל ההפכים. ועי' ב"ר ה, ה.

דף סו

נכסי מלוג ונכסי צאן ברזל

לומדים אנו בסוגייתנו על שני סוגי נכסים שהאשה מביאה בנישואיה. נכסי מלוג שהקרו שלה והבעל אוכל פירות, ונכסי צאן ברזל שנקראים על שמו של הבעל, והגמ' מסיקה שנכסי צאן ברזל הדין עמה ויכולה לתבוע חזרה את הכלי עצמו.

להלן נביא ענין מתוך ספר 'חמדת ימים'. חיבור זה נכתב ע"פ קבלה ועוסק בעניני שבת ומועדי השנה. היה דיון במשך הדורות בדבר מהימנות הספר שמא שייך ח"ו לכת שבת צבי. ונראה שבדורות האחרונים התקבל שמקורו טהור, ואף בעל ה'לשם' מביא ממנו. ועל כן הבאנו מדבריו, ובפרט בנידון דידן שיש לו סימוכין גם ממקורות אחרים.

בליל שבת אנו מזכירים את השבת נקבה, "וינוחו בה". בשחרית מזכירים אותה כזכר, "וינוחו בו". ובמנחה בלשון רבים "וינוחו בם".

וביאר רבי צדוק (קדושת שבת מאמר ד') וכן במכתב מאליהו, ע"פ דברי חז"ל במדרש שכל יום ויום יש לו בן זוג, וישראל ושבת הם בני זוג. אך מי הוא הזכר ומי הנקבה? מבאר רבי צדוק עפ"י דברי האר"י, דבליל שבת, השבת היא הנוקבא וישראל הם המשפיעים, ולכן אומרים "בה". ביום שבת הוא להיפך, השבת היא המשפיע וישראל הם המקבלים, ולכן הנוסח הוא "בו". ועל כן בליל שבת הקידוש הוא ארוך כי עם ישראל מקדשים את השבת והיא המקבלת, ואילו ביום שבת הקידוש כולל רק בפה"ג, כי השבת משפיעה את הקדושה על כלל ישראל.

כתוב בחמדת ימים (שבת קודש פ"ו) שבלייל שבת מתקיימים הנישואין של כלל ישראל לשבת, ושני המלאכים שמלוים את האדם לביתו, הם העדים שמעידים על הקידושין. וכשם שכל אשה שנישאת מביאה מבית

אביה שני סוגי נכסים, נכסי מלוג ונכסי צאן ברזל, כך השבת מביאה את שני סוגי הנכסים לאדם: ה'נכסי צאן ברזל' הם הנשמה יתירה שניתנת לאדם מישראל, שהיא באה לאדם בתחילת השבת, עד שהיא יוצאת ואז הוא צריך להחזיר את הנשמה כפי שקיבל אותה. שהדין עמה שיכולה לתבוע את הנכסים.

ה'נכסי מלוג' הם ההשפעה והברכה שהשבת נותנת לאדם מישראל למשך כל השבוע הבא. בזה הקרו חוזרת אל השבת במוצאי שבת, ואילו הבעל אוכל פירות במשך השבוע.

[והנה צריך עדיין ביאור, דמדוע במשל השבת, לגבי נכסי צאן ברזל מוצאי שבת נחשבת לגירושין, והיא "יוצאת", ואילו נכסי מלוג עיקר אכילת הפירות הם במשך השבוע, ואין סילוק במוצ"ש, כלומר שנחשבים נשואין לשבת גם במשך ימות החול. ויש ליישב דלגבי ה'ברכה' אנו נשואים לשבת גם במשך השבוע, שכפי המבואר בדברי רבותינו, כל ההשפעה של כל השבוע כולו מגיע מכח שבת, וא"כ אין כאן גירושין, אלא חיים את הברכה של שבת בכל יום, ואילו לגבי ה'קדושה', לגבי הנשמה יתירה, הקדושה אינה נמשכת בימות השבוע. תן לחכם ויחכם עוד.]

דף סז

אייתי לי בי עשרה

אמר שמואל לרב חנא בגדתאה פוק אייתי לי בי עשרה ואימא לך באנפייהו המזכה לעובר קנה.

מה פשר בקשה זו שיבואו עשרה. החיד"א בספר פני דוד פרשת ויחי מביא בשם ספר בנין אריאל שכשמחדשים חידוש גדול בהלכה, שלא היה דוגמתו קודם, צריך שיהיו שם עשרה אנשים. והמקור ע"פ הגמ' ב"ב יב: 'אין פותחין בכלה פחות מעשרה', והכוונה לדרשה לציבור הנקראת 'כלה', והיינו שכאשר מוסרים חידושים צריכים עשרה.

והחיד"א חולק בתוקף, דמהיכי תיתי שזה הפשט בגמ' שם, הלא 'כלה' הוא שיעור במעמד המון עם, ומה שנאמר שם הוא שצריכים עשרה כדי לפתוח את השיעור ההוא, אבל לא על הלכה. ומה שהצריכו כאן עשרה הוא כדברי רש"י - לפרסם את הדבר.

בספר עבודת אהרן אוזן שומעת (נדפס לפני כמאה שנה) מבאר שהטעם שצריכים ב'כלה' עשרה אנשים, 'בואר ע"פ המדרש שיה"ש רבה פ"א, "שכל מי שהוא אומר ד"ת ברבים זוכה שתשרה רוח הקודש עליו, וממי אתה למד, משלמה, שע"י שאמר ד"ת ברבים זכה ששרתה עליו רוח"ק, ואמר ג' ספרים, משלי קהלת ושיה"ש". כלומר שהלימוד ברבים מביא לסיעתא דשמיא מיוחדת, לרוה"ק.

לפי"ז מובן מדוע הגמ' אומרת שאין פותחים בכלה פחות מעשרה, שצריך שם סיעתא דשמיא מיוחדת, רוח הקודש.

ועל פי דבריו ניתן לשוב ולהעמיד את פירוש הבנין אריאל, כשאדם מחדש חידוש גדול בהלכה, ודאי שאין דין לאומרו בפני עשרה, אך כדי שתשרה עליו רוח"ק וסיעתא דשמיא לכוון לאמיתתה של תורה, בעי שיהיו שם עשרה. זהו כוונת הגמ' כאן: אייתי לי בי עשרה.

דף סח

ר"ע דריש וויין

ובת כהן כי תהיה לאיש זר, הגמ' אומר 'בת' 'ובת', דר"ע דורש וויין. המגלה עמוקות בפרשת ואתחנן אופן ע"ג מבאר שר' עקיבא שייך במיוחד לאות ו"ו, שכתוב שר"ע התעשר מששה דברים (נדרים ג,

א), ור"ע הוא שורש תושב"ע שזה הששה סדרים. ויש להוסיף את מה שלמדנו לעיל שיש חמשה תלמידי ר"ע, ויש ב' גרסאות בתלמוד החמשי, והיינו שבאמת היו לו ששה.

המגלה עמוקות אומר ש'ואתחנן' מתחיל באות וי"ו כי מרמז על ר"ע שהוא אות וי"ו, ואם לוקחים את האותיות ח"י"ת ונו"ן ומציאים אותם מן המילה, דמשה רבינו מצא חן בעיני ה', אזי נשארות האותיות א' ת' ו' דהיינו: אות ו', שנרמז בזה שראה משה נשמתו של ר' עקיבא שהיא מן אות ו'.

ויש להוסיף לבאר קצת יותר לפי ענייננו, מה השייכות בין אות וי"ו לר"ע, עפ"י מה שהיה מבאר מו"ר רבי משה שפירא זצ"ל, דהאות וי"ו היא וי"ו החיבור ומסמלת את החיבור בין דבר אחד למשנהו. גם המילה וי' בלה"ק היא חפץ שאפשר לתלות עליו איזה חפץ ולחבר אותו לקר. וממילא אפשר לומר, דר"ע הוא המחבר את העולם הזה לעולם יותר עליון. ר"ע היה דורש כתרי אותיות, שמחבר את העולם שלנו לעולם גבוה יותר, ר"ע נכנס לפרדס בשלום ויצא בשלום, הוא יכול לחיות כאן ושם, ר"ע מחבר עולם תחתון לעליון.

וכפי שמבאר המגלה עמוקות שם שהשי"ן של התפילין ששייך לתפילין של רבש"ע, שאת זה משה רבינו לא ראה - לפני לא יראו, דבר זה ר"ע כן ראה, הוא יכול להתחבר ולחבר את העליונים לחתחתונים, והוא שייך לאות וי"ו החיבור. כמובן שכל זה הוא רק קצה המטה מתוך היקף ועומק דברי המגלה עמוקות על עניין ר"ע דריש וי"ן.

דף סט

עד ארבעים מיא בעלמא היא

מבו' בסוגיין דעד ארבעים יום מהעיבור, אין כאן דין 'עובר פוסל', דהוי מיא בעלמא.

והנה ידועים דברי המהר"ל (גו"א כי תצא) על מה שמצינו שבתורה נאמר 'ארבעים יכנו', ובאו חז"ל והורידו לשלושים ותשע. וביאר שכאשר נותנים מלקות לאדם שחטא, הרי זה כדי לתקן את הצורת אדם, ולהחזירו ליצירה חדשה, ועל כן בעי ארבעים מלקות כנגד ארבעים יום של יצירת הולד.

מחדש המהר"ל שביצירת הולד, הגוף נוצר בל"ט יום הראשונים, והנשמה ניתנת ביום הארבעים. וא"כ כאשר נותנים מלקות לאדם, רק הגוף בעי תיקון, אבל הנשמה לא שייכת לחטא "נשמה שנתת בי טהורה היא". ומאחר והנשמה נכנסת באדם ביום הארבעים על כן נותנים לחוטא ל"ט מלקות כנגד הגוף, ולא מ' כנגד הנשמה, שרק החלק של הגוף הוא זה שטעון תיקון ולא הצד של הנשמה. אבל עכ"פ הנשמה מצטרפת לגוף כאחד, לכן בלשון התורה נאמר ארבעים, וביארו חז"ל דהוא רק ל"ט.

עכ"פ לעניינינו, נמינו למדים מדברי המהר"ל שנשמה ניתנת לאדם ביום הארבעים ליצירה. ותמוה, וכן הקשה רבי יוסף ענגיל בבית האוצר (מערכת א-ד כלל י אות ג), שזוהי גמרא ערוכה בסנהדרין דף צא: שנחלקו רבי ואנטונינוס ממתני נשמה ניתנת באדם, רבי אומר משעת יצירה (שנקרם העובר בשר גידים ועצמות), ואנטונינוס אמר משעת פקידה (היינו משעת העיבור). א"ל אנטונינוס לרבי, אפשר חתיכת בשר שוהה ג' ימים בלי מלח ולא מסרחת?! והודה לו רבי ואמר 'דבר זה לימדני אנטונינוס ומקרא מסייעו, שנאמר ופקודתך שמרה רוחי'.

הרי לנו מדברי הגמרא דלא כמ"ש מהר"ל לכאורה. שהוא כתב שהנשמה

נכנסת באדם כעבור מ' יום, ובגמ' נקטינן כאנטונינוס שהנשמה ניתנת מיד בשעת הפקידה. וכתב רבי יוסף ענגיל שבאמת ניתן לומר להיפך, שלעולם הנשמה מגיעה מהיום הראשון, אבל הגוף אינו מפותח ונשלם עד יום הארבעים, ומכיון שהדבר הנקרא בשם 'אדם' הוא רק נשמה ביחד עם גוף, ממילא כל זמן שאין את הנשמה והגוף במלואם אין כאן שם אדם. וזהו כוונת הגמ': מיא בעלמא, שמדובר כאן על הגוף שאינו מושלם.

נמצא: לפי מהר"ל עד יום מ' ישנו רק גוף, והנשמה ניתנת ביום המ' ואז נעמדת צורת אדם. לפי ר' יוסף ענגיל, עד יום המ' ישנה רק הנשמה, והגוף מגיע ביום מ'. נמצא שלכו"ע עד יום המ' אין צורת אדם. וממילא יש לבאר את דברי הגמ' לפי ב' השיטות, לדעת המהר"ל "מיא בעלמא" הוא משום שאין כאן נשמה, ולדעת ר"י ענגיל, "מיא בעלמא" הוא משום שאין כאן גוף, וכפי שביאר להדיא.

דף ע

זרע אין לה

הגמ' מסיימת את פרק שביעי עם הסתירה הבאה: "הריני כפרת בן בתי כוזא שמאכיליני בתרומה, ואיני כפרת בן בתי כדא שפוסלני מן התרומה". כלומר, אשה שנישאת לאיש אולא בתר האישי, דאם היא בת כהן ונישאת לישראל אינה אוכלת בתרומה כישראל, ואם היא בת ישראל שנישאת לכהן, אוכלת בתרומה ככהן. אם מת בעל או גירשה, זרע אין לה, הרי היא חוזרת לבית אביה כבתחילה. אבל אם יש לה זרע, זרעה ממשיך את מצבה הקודם כפי שהיתה תחת בעלה. וכאשר אזלינן בתר זרעה, אין הבדל אם זרעה הוא כשר או פסול, אם היא היתה נשואה לכהן, זרעה מאכילה בתרומה, ואם היתה נשואה לישראל, זרעה פוסלה מתרומה. ונמצא דיש אפשרות שאשה יהיה לה נכד ממזר, והיא תאכל בתרומה, והוא אם היתה נשואה לכהן, ויש אפשרות שאשה יהיה לה נכד כהן גדול ולא תאכל בתרומה, אם היתה נשואה לישראל. וזהו ההערה של הגמק כאן שנמצא שפעמים מאכיל בעוד שכהן גדול פוסל.

ונראה קצת לבאר את עומק הדבר על פי דברי רש"י בפרשת בראשית על הפסוק (ב, כד): "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד", וביאר רש"י: "לבשר אחד - הולד נוצר ע"י שניהם ושם נעשה בשרם אחד". ונראה דרש"י אינו מדבר רק על חנינת השותפות שיש בולד, דא"כ אין טעם שייקרא: "בשר אחד". אלא נראה שעומק דברי רש"י הם שע"י שיש ולד יש כאן חיבור גמור בין האיש לאשה, כך שהם נעשים בשר אחד בולד. שע"י הולד יש הקמת בית ומקום משותף לאיש והאשה.

וממילא י"ל שזהו הביאור בגזירת הכתוב כאן: כאשר יש לאשה זרע, א"כ היא דבוקה ומחוברת לבעלה שנפטר, וה"בית" הלזה ממשיך להתקיים גם לאחר מיתה או גירושין. ויתירה מזו, שאפילו אנוסה ומופתה שבשעת בעילה אין שם נישואין כלל, ע"י הולד נוצר כאן היות יחד.

וממילא מבואר שאין הולד מאכיל או פוסל, אלא שע"י הזרע הבית נמשך, וממילא אוכלת האשה כפי שהיתה אוכלת כשהיתה עם בעלה. ואם היתה נשואה לכהן, בית הכהן ממשיך ע"י הולד, ואם היתה בבית ישראל בית הישראל ממשיך ע"י הולד.